

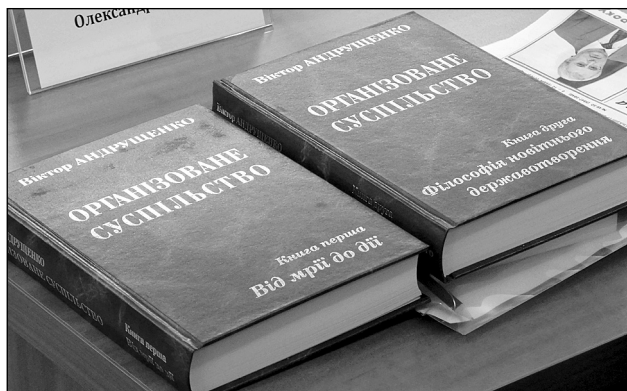
Проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації у період радикальних трансформацій в Україні на рубежі тисячоліть: досвід соціально-філософського аналізу

Рецензія на монографію Віктора Андрущенка «Організоване суспільство»

Михайло БОЙЧЕНКО,

доктор філософських наук, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

Монографія Віктора Петровича Андрущенка «Організоване суспільство» у своєму третьому, виправленому і доповненому, виданні є взірцем системного підходу до масштабної науково-теоретичної і водночас соціально-практичної проблеми – пошуку оптимальної моделі осмислення та практичного втілення стратегічного завдання суспільної самоорганізації й інституалізації сучасної України. Вирішення цього завдання можна вважати успішним щонайменше у його теоретичній частині. Однак зважаймо на не просто діяльну участь, а й титанічні організаційні особисті зусилля автора у різних напрямках суспільної самоорганізації в Україні та значущу роль у структурних суспільних реформах, особливо в інституційному дизайні як основі цих реформ. Це дає право стверджувати, що згадана монографія не лише спрямовує своїх читачів до майбутніх суспільних змін в Україні, а й сама є значною мірою підсумком багатьох уже утілених суспільно-політичних та освітньо-культурних проектів, реалізованих під керівництвом академіка Віктора Петровича Андрущенка.

Серед особливостей концепції автора вирізнямо кілька важливих, конституюючих увесь текст монографії, складових.

Наголосимо на послідовно дотриманій позиції філософії консерватизму як осмисленому і чіткому виборі автора. Підтверджує таку позицію і сама тема соціального порядку як пріоритетна для соціальної теорії та практики, і відкрита критика концепції відкритого суспільства Карла Поппера («облуда «відкритого суспільства»» – цілий підрозділ у першому томі, с. 493–508), а також послідовна, хоча й завжди конструктивна критика окремих ідей деяких інших представників політичного лібералізму. Засвідчує консервативні переконання автора і вибір ним тих класиків філософії, ідеї яких бере за основу своєї концепції організованого суспільства: мораліст Сократ, аристократичні Геракліт і Платон, шанувальник законів природи Демокріт, захисник громадянських чеснот Аристотель, свободолюбний Еразм Роттердамський (який тривалий час був непримиренним критиком протестантизму), викличний, але вкрай патріотичний Ніколо Макіавеллі, непохитний в утвердженні державного суверенітету Томас Гоббс, безкомпромісний Імануїл Кант, солідний і абсолютно позитивний Георг Гегель, вірний природі і традиційним людським почуттям Людвіг Фюєрбах, фаталістично-революційний Карл Маркс. Кожний із цих філософів сповідує свободу і творчість, але кожен із них, хоча й по-своєму, цілком оригінально, є послідовним захисником порядку і ієрархії:

природних, суспільних, моральних, загалом духовних. Кожен з цих мислителів є прихильником гармонії, її збереження або ж здобуття; вони непохитні у своїх переконаннях; захищають власне розуміння елітарності. Саме ці риси вирізняє і автор, більш того – розвиває їх у докладанні до аналізу історії і сучасності українського суспільства.

За великим рахунком, саме українському суспільству, і навіть точніше – долі України – присвячено монографію. Автор є представником двох епох – України радянської та новоздобутої незалежної України. Талановита людина завжди буде успішною. Ще у 70–80-ті роки минулого століття Віктор Петрович мав цілком успішну і гідну кар’єру філософа, вченого і професора, ефективного адміністратора вищої освіти. Однак саме незалежна Україна дала змогу сповна розкрити людські і професійні таланти. Проте не меншою мірою, аніж Віктор Петрович завдячує незалежній Україні за надані прекрасні можливості для особистісної самореалізації, і сама незалежна Україна стала можливою такою, якою вона є нині, багато у чому завдяки тому колосальному організаційному внеску, який здійснював і здійснює ось уже майже три десятиліття Віктор Петрович Андрущенко. Передусім, це величезна робота у сфері кадрової політики системи вищої освіти: кількість управлінців вищої ланки, які завдячують своїм професійним і науковим зростанням академіку В. Андрущенко, уже давно сягло більше ста. У числі цих топ-менеджерів – ректори українських університетів, директори коледжів, училищ, інших закладів освіти. Особливо системний характер має організаційна діяльність Віктора Петровича у галузі вітчизняної педагогічної освіти і становленні філософії освіти як наукового і освітнього напрямку в Україні. Більш того, організаційні зусилля академіка В. Андрущенка сягнули міжнародного рівня: саме він є ініціатором укладання і прийняття 2013 року у Німеччині Педагогічної Конституції Європи. Тому викладені у першому та особливо у другому томі результати дослідження трендів розвитку системи освіти України є результатом не лише наукових досліджень автора, а й значною мірою попереднім підсумком його власних колосальних організаційних зусиль. Тож доля України, доля вітчизняної системи освіти, провідна роль філософії у становленні цієї долі з самого початку нерозривно пов’язана з долею автора цієї монографії.

Здійснене автором монографічне дослідження стало невід’ємною складовою вагомим філософського внеску у справу становлення української державності і української системи освіти. Заради справедливості зазначимо, що надзвичайно масштабне і непросте завдання створення системи освіти в Україні є справою колективною: над нею працювало і працює багато колективів освітян і управлінців освітою. Філософи є лише однією із ланок, хоча й значущою. Віктор Петрович Андрущенко – видатний представник цієї ланки, який вміє бути як організатором, так і вірним, надійним членом команди,

нарешті і передусім – чудовою, працюючою, доброю і надзвичайно дружньою людиною, справжнім гуманістом і в роботі, і в людських стосунках. Це дозволило йому завжди оточувати себе не просто колегами, підлеглими і виконавцями, а й створювати колектив одностайців. Аналізоване дослідження також багато в чому стало можливим завдяки допомозі та сприянню давніх і нових соратників Віктора Петровича: причетних більшою мірою до підготовки цього видання він згадав у передмові до свого дослідження, і серед них переважно саме філософи. Ця книга – не лише підсумок досліджень їхнього колеги і вчителя, а й виклад тієї дослідницької парадигми, яка дає підстави стверджувати, що справа Віктора Петровича Андрущенка уже має своє втілення у науковій школі. Надалі вона завдяки цій школі матиме своє закономірне продовження як у вітчизняній системі освіти, так і в Україні в цілому.

Безумовною заслугою автора є аналіз трендів розвитку українського суспільства. Цей аналіз вартий роботи цілого інституту аналітичних досліджень, однак його значущість значно ширша і вагоміша за таку роботу. Автор поставив перед собою і в цілому успішно реалізував значно амбітніше завдання: виявив духовні та організаційні основи українського суспільства – ті основи, які будуть значущі не лише до кінця року, чи на ближчу, чи навіть стратегічну перспективу. Це ті метафізичні основи українства та українського народу в цілому, які взагалі дають підстави стверджувати про підставовість українського суспільства, його внутрішню сутність і гідність – про те, що раз і назавжди знімає питання, чи можлива і чи потрібна українська державність. Лише ствердна і впевнено ствердна відповідь може бути на це запитання, яке з надією ставили перед собою століттями українські патріоти, і яке намагаються наповнити сумнівами, гібридними софізмами і інсинуаціями недруги України. Цим проблемам присвячено останні розділи монографії і вони отримують свій ретельний і аргументований аналіз, а здобуті висновки звучать як настанова для майбутніх поколінь.

До побажань щодо монографічного дослідження можна було б віднести хіба що краще розвинути не до кінця реалізовану автором можливість залучення теорії соціальних систем як складової, а можливо, й основи, досліджень запропонованої моделі організованого суспільства. Автор згадує у другому томі ідеї Талкота Парсонса, однак варто також залучити ширше у наступних виданнях цієї монографії ідеї його учнів – передусім Нікласа Лумана, а також Елвіна Гоуднера, Джефрі Александера та інших. Утім, це не вплинуло б на зміни авторської концепції, а швидше додало б нових аргументів на її користь.

У цілому, зазначимо, що третє видання монографії Віктора Петровича Андрущенка «Організоване суспільство» підтвердило і закріпило неабияку значущість цього фундаментального дослідження, яке, безумовно, є знаковою і багато у чому поворотною подією у вітчизняному суспільствознавстві.